

Májusi és júniusi hangversenyekről

A fennállásának centenáriumát ünneplő **Magyar Telekom Szimfonikus Zenekar** Akadémiai bérlete május 7-i hangversenyének műsorán R. Strauss és Mahler művei szerepeltek (a program megegyezik a május 5-én az Olasz Kultúrintézetben rendezett koncertével). A tervek szerint Fürst János vezényelte volna Mahler Adagiettóját a Rózsalovag-szvit valamint a Halál és megdicsőülés közé ágyazva – a közelmúltban elhunyt karmester emlékének adózva Ligeti András vállalta át e feladatot.

Nem kétséges: szép műsor, nehéz műsor – egyszersmind lehetőség, megismertetni és megszerettetni a zenekar bérleti közönségével e kompozíciókat. Az előadást aligha tudnám jobban jellemezni, mint a koncert szünetében véletlenül meghallott beszélgetés-foszlánnyal: „Eddig jó kis művek voltak”. A hallgató nyilván meglepedtségét kívánta kifejezni: nem bánta meg, hogy eljött a számára eddig ismeretlen műveket meghallgatni. A hangsúlyból kitetszett: örül zenei világa gyarapodásának. Ami viszont az érem másik oldala: megtévesztette a korántsem bruckneri mércével mérhető alkotások időtartama. Érdemben tehát nem jutott el hozzá az a nagyságrend (szóhasználat kérdése, mélységnek vagy magasságnak tekintjük), amit a kompozíciók képviselnek, s ez korántsem az ő hibája. Ő azt „minősítette”, amit hallott – s valóban, ezt lehetett hallani.

A szvit legfeljebb *kellemes* zenének minősült, időről-időre *hangulatos* (keringő-lejtésű) dallamok bukkantak fel benne. A Mahler-tétel rendkívüli igényeket támaszt a vonósokkal szemben: valamennyi szólam valamennyi játékosától kontrollált-érzékeny hangképzést, s azt, hogy állandóan képesek legyenek alkalmazkodni a megvalósítandó összhangzás érdekében. A Halál és megdicsőülés legnagyobb erénye az érzékelhető folyamat-jelleg volt, miközben a zenei anyag sűrűsége képlékenyen változott.

Ligeti András heroikus mozdulatokkal dirigált, s ami nála ritka, „morgós” hang-impulzusokkal is segíteni akarta zenekarát. Ebből persze az lett, hogy a hallgatóság számára „lelőtte a poént”, a hangszereket pedig néha mintha a dirigensre hagyták volna a hatáskeltő effektust. Állandó-rendszeres kontaktusról sajnos szó sem volt; a művek ismeretében a karmester láttán kaphattunk leginkább adekvát képet Ligeti interpretá-

ciós elképzeléseiről. Vélhetően az előadók szoktatták le Ligetét arról, hogy a koncerten az épp felcsendülő hangzashoz igazodva, rendre további spontán gesztusai legyenek. Pedig a hegedűsökre ugyancsak ráférne a fokozott „törődés”! A mélyvonósok sokkal érzékenyebbek bizonyultak, ám a ténylegesen odafigyeléssel megszólaltatott szóló-állások, mindennek ellenére, dinamikailag aránytalanul szóltak.

A zenekar számára sajátos feladatot jelentett ez a műsor; ha „tanultak belőle”, annak eredménye mindnyájunk örömeire fog szolgálni. Ennek reményében úgy foghatjuk fel ezt a koncertet, mint közbülső „állomást” a repertoár-bővítő munkában. Tehetjük ezt annál is inkább, mivel – a tetszésnyilvánításból ítélve – a hallgatóságuk is „úton van” R. Strauss és Mahler művészetének megismerése felé.

* * *

Május 10-én aligha hordozott boldogabb muzsikust a hátán a Föld, mint Mikhail Agrestet. A szentpétervári születésű karmester, aki tanulmányai egy részét az USA-ban folytatta, 2001 óta a pétervári Mariinszkij Színház dirigense. Mint megannyi karmester, zenekarával is turnézik és meghívásoknak is eleget tesz, világszerte. Budapestet, ahol most lépett fel először, piros betűkkel írhatja be szakmai önéletrajzába. Kapott egy remek zenekart, mellyel szép sikert aratott. A **Nemzeti Filharmonikus Zenekarral** olyan biztonságos volt a dolga, mintha hangfelvétellel gyakorolná mozdulatait. Talán az elsődlegesen színházi munkával magyarázható, hogy megkülönböztetett rangot tulajdonít a „végigjátszásnak” – elindít egy-egy művet/tételt, s a starttól kezdve csak a táv egyenletes teljesítésére figyel. Szinte párhuzamosan halad a zenekarral, ami azt sejteti, hogy nincsenek aktuális „kérsései”. Mintha csak átismételné a megannyiszor bejárt utakat, amelyek semmiféle meglepetést nem okozhatnak. Nem is okoznak – sem neki, sem a hallgatóságnak. A zenekar pedig, lévén hogy igényes dirigenshez szokott, biztonsági kúrt futott – ha csak lejátszották, ami a kottában áll, máris túlteljesítették Agrest elvárásait. Merthogy olyanok (igényesek, személyesek), úgy tűnt: nincsenek. Sztravinszkijtől A csalogány énekét hallgatva, nem lehetett nem gondolni arra: vajon hogyan szólna Kocsis Zoltán irányításával... Aki akár csak egyetlen Sztravinszkij-előadá-

sát hallotta, nehezen tudja összeegyeztetni a mostani hangképet a neki köszönhető korábbi Sztravinszkij-emlékképekkel. Így hát a zenehallgatás helyét valamiféle ábrándos nosztalgizálás foglalhatta el.

Udvariasan unatkozattunk John Adams műve hallatán. Az Útikalauz furcsa helyekre című kompozíció avíttasnak hatott, ami azért is meglepő, hiszen 2001-ben ősbemutatott darabról van szó. A hallgató legfeljebb analógiák, asszociációk keresésével foglalhatta el magát – olcsóbb megoldásnak pedig az informatív ismertetőszöveg olvasása kínálkozott. Közben, természetesen, az akusztika hangvarázsa vette körül, mint a legtöbbször a MŰPÁban.

Prokofjev III. szimfóniájába A tűz anygala című operájának anyagát mentette át a szerző. Agrest itt is már-már személytelenül „celebrált”; a kottában nemcsak a hangjegyeket megszólaltató, hanem az előadási utasításokat is korrektül követő zenekartól származott a kifejezőerő, amelynek köszönhetően az előző műsorszámokhoz képest fokozott mértékben volt képes lekötni a hallgatóság figyelmét. Az együttes volt a koncert igazi vesztese; ők csak adtak – s aligha kaptak élményt. Ha valamire, a teljesítményükre emlékezhetnek – nem pedig egy közösen létrehozott szép hangzásokból kialakuló hangzó építményre. A zenekarnak sok hálával tartozunk, amiért nem csak azt játszotta, amit kért, mozdulataival, a dirigens.

* * *

Május 11-én elégedetten regisztrálhattuk, hogy a **Pannon Filharmonikusok** – Pécs „Könyvek-bérlet” rendezvénysorozat 4. estjének ismét szép közönségérdeklődés jutott. A körültekintő szervezőmunka újfent meghozta az eredményét, s a szinte telt ház nyilvánvalóan inspirálóan hat a muzsikusokra. A vendégkarmester, Tonci Bilic oldott légkört teremtett, mely tovább inspirálhatta a játékosokat. Grieg: Peer Gynt I. szvitjében nem felesleges az aprólékos cizellálás: ismert mű esetében a közönség akkor is észleli a „többletet”, ha nem tudja szavakkal megfogalmazni. Persze, nem marad el a siker a jó középserű előadást követően sem, amennyiben a tetszetős dallamok jól érvényesülnek. A 38 éves dirigens rutinos – ami ezúttal azt is jelenti, hogy nem sok készletet érez a részletek kidolgozására. Hogy Sibelius d-moll hegedűversenyében rendkívül koncentráltan játszott a zenekar, az nyilvánvalóan

a remek szólistának köszönhető. Ilya Gringolts makulátlan hangszertudása és igényes zeneisége együttesen olyan produkciót hívott életre, amelynek hallatán azt kívánjuk, bárcsak megörökítené hangfelvételt. A perfekció magától-értetődése megrendítő élményt okozott: esetlegességnek nyoma sincs sehol, mégsem üzembiztosan visszafogott az előadás. Biztos-határozott elképzelés birtokában lehet csak így játszani, amikor a mű értékében is megingathatatlanul hisz a művész. Már-már szakrális légkört teremtett – és hatása alól ez alkalommal csak kevesen tudták kivonni magukat. A megszokhatatlan-zavaró köhögések kis száma is jelezte ezt.

Eme élményt aligha lehetett felülmúlni – Mendelssohn a-moll (Skót) szimfóniája arra volt hivatott, hogy a hagyományos zeneélvezés ismerősebb talajára vezesse vissza a közönséget. Hadd kapjon itt helyet annak az elragadtatásnak a regisztrálása, amelyet az elmúlt hónapokban a remeknél remekebb elsősorban hegedűs-szólisták váltottak ki. Tudatos átgondoltságról aligha lehet szó – sőt, valószínűleg épp az egymás programjairól/szólistáiról mit-sem-tudás eredményképp sorjázta a világklasszis-rangú fiatalok. Viszszapillantva: februárban a Magyar Szimfonikus Körkép sorozatban a Danubia Szimfonikus Zenekarral fellépő, elementáris tehetség Nemanja Radulovic nevét azóta megtanulhatták azok is, akik az estnek rádiós sugárzását hallották; április 21-én a meghirdetett szólista megbetegedésének köszönhetően, Sergey Khachatryan játszotta Beethoven Hegedűversenyét a BBC Filharmonikusokkal, Gianandrea Noseda vezényletével, oly kimerült-letisztult előadásban, amely bármilyen életkorban kivételes élményt jelent; s még napirendre sem térhettünk felette, amikor a New York-i Filharmonikusok szólistájaként (a nálunk tavaly a Holland Filharmonikus Zenekarral bemutatkozott) Julia Fischer hasonló szépségű játékát hallhattuk Brahms Hegedűversenyében. És most Ilya Gringolts... Ha egykor szociológiai felmérésének a „Hol vannak a magyar vonósok?” címet adhatta Strém Kálmán – most azt regisztrálhatjuk, hogy íme, nálunk váltják egymást a vonósok nemzetközi élmézőnyének ifjú titánjai. Aki bármelyiküket hallotta, visszakapja a zene varázshatalmába vetett hitét...

* * *

A több remek hegedűs után világklasszis brácsást is hallhattunk, Rivka Golani személyében, aki május 20-án lépett fel a **Budafoki Dohnányi Zenekarral** a Zeneakadémián. E koncert műsora Vajda méltán nagy tetszéssel fogadott oratorikus scherzójával

kezdődött (akit Hollerung Gábor vezetett be a kompozíció „műhelytitkaiba”, a „Megérthető ZENE” családi hangversenysorozat keretében, bennfentesen hallgathatta a művet, s közben lopva figyelhette a számukra új darral ismerkedő hallgatókat), majd Aharon Harlap Brácsaversenyének ősbemutatójára került sor. Megint megélhettük „a zene nem ismer határokat” szlogen igazságát; egyszerre ismertük meg a művet és gyönyörködtünk az előadásban – amit ebben az esetben azért érdemes hangsúlyozni, mert a kétféle-figyelés nem megosztotta a figyelmet, hanem épp ellenkezőleg, mintegy felfokozta. Játékának személyességével Golani a mű „rangját” is közvetítette (talán kissé túldimenzionáltan). A ciklikus kompozíció egészét töretlen intenzitással vezette – s ez a felelősségteljeség nyilván inspirálóan hatott a dirigensi lelkesítéshez szokott zenekarra is. Elhíthető erővel szól a mű, nyilván a szerzőnek is nagy meglepedésére szolgálva.

A sikeres első részt még tudta fokozni a zenekar, a szünet után Csajkovszkij: V. szimfóniájának előadásával. Az együttes remek formában játszott; a vonós-szólamok telten, zengően, de sohasem hatásvadászóan szóltak; a hatást az arányos hangzás, a tételek jól-felépítettsége biztosította. A lassú tétel szólistikus szerepében példásan helytállt a kürtös – és vélhetően mindenki kedvtelve tudott belefeledkezni a széles áradású muzsikába. (Nem kis teljesítmény a füledt teremben!)

Emlékezetes koncert az évad végén – jó légkört teremt; szinte kikényszeríti, hogy a (bérleti vagy alkalmi) közönség máris érdeklődjék az őszi új évadkezdet részletei iránt.

* * *

Május 19-én délelőtt és délután a Magyar Rádió Gyermekkorusa és a **Danubia Szimfonikus Zenekar** adott koncertet Kodály Zoltán születésének 125. évfordulója tiszteletére. Tetszetős elképzelés, hogy a Mesélő muzsika sorozatában a legkisebbek gyermekjátékokkal lépjenek színpadra, majd a gyermekkoros Thész Gabriella vezényletével Kodály néhány olyan kórusművét szólaltassa meg, melyek által magyar népszokások, népi játékok nyertek polgárjogot a magas-művészetben, a műsor második részében pedig a Hány János szvit tételei, illetve a daljáték népszerű részletei jussanak el a legfiatalabb közönséghez is. Ami a zenekari részt illeti (számomra érthetetlen módon) csalódást okozott. A zenekar kétségkívül gyakorlatból is ismeri a Hány műsorra tűzött részleteit, Medveczky Ádám úgyszintén, s a szólisták is (Gémes Katalin és Sárkány Kázmér). Ott volt a lehetőség, hogy varázsolni,

elvarázsolni akarjanak; hogy szándékuk szerint úgy szólaltassák meg az ízes muzsikát, mint még soha. Ehelyett lehetőséget adtak a közönségnek, hogy aki korábban már ismer-te, átismételhesse a felidézett részleteket, amelyek így alig jelentettek bárkinek többet, mint egy többé-kevésbé tisztességes tájoló előadás. Délelőtti koncert, zsbongó apróságokkal. Őket is meg lehet érteni – de talán le lehetett volna kötni a figyelmüket. Vagy ha nem, akkor legalább az előadóknak a sajátjukat, és pedig a megszólaltatandó zene iránti felelősségteljes figyelemmel. (Minőség-igény és a megszólaltatandó zene iránti szeretet hiánya érződött – jó esetben mindösszesen a hirtelen felmelegedés-okozta tavaszi fáradtság?) Medveczky afféle „mint tudjuk” meghitt gesztusával dirigált, a kölcsönös kontaktus-teremtés legkisebb szándéka nélkül, miközben a zenekar is és a két szólista is tudta: nem történhet semmi nagy baj. Legfeljebb az a lehetőség maradt kihasználatlan, hogy pódiuméretten-összeszokottan, egymásnak kölcsönösen élményt adva muzsikáljanak. A hallgató pedig büszke lehetett magára: a ragyogó napsütés ellenére a kultúrának áldozott. Ezután, hasonló szituációban – legközelebb talán másként dönt...

* * *

Június 3-a újabb örömnappal a brácsásoknak: Kim Kashkashian lépett fel a **Nemzeti Filharmonikusok**, Kocsis Zoltán vezényletével. Szokatlan volt hallani e zenekart a Budapesti Kongresszusi Központban; úgy tűnik, a MŰPA nemcsak az előadók számára biztosít speciális körülményeket, hanem hosszú távon a közönség zenehallgatási készségét/szokását is jótékonyan befolyásolja. Vélhetően mindinkább hallgatjuk (és nemcsak halljuk) a zenét, tehát muzsikás és nem-muzsikás életébe visszacsempésződött az akusztika iránti érzékenység. Akkor is örövendetes ez, ha időnként a figyelem fő iránya elterelődik a lényegről, magáról a hallgatnivalóról – hiszen ki-ki gazdagodik a saját maga számára megfogalmazott szempontokkal vagy pusztán a korábban soha-nem-hallott iránti fogékonyság kifejesztésével. Hogy az új otthonához „szokott” zenekarnak mit jelentett a megváltozott helyszín, az másodlagos ahhoz képest, hogy eme produkciójukat vélhetően „érzékenyebb fülű” hallgatóság követte, mint amikor még ez a létesítmény számított a Zeneakadémiához képest új koncertteremnek.

Debussy Noktürnjei közül a Nemzeti Ének-kar nőikarának 16 tagja közreműködésével megszólaltatott Szirének adott maradandó élményt, bár még ez sem közelítette meg azt a

csodálatos színgazdagságot, amit Kocsis Zoltán szólistaként varázsolt elő május 30-i jótékonyági koncertjén a zongorából, többek között Debussy-darabok megszólaltatásakor. Miközben – mint ezt épp Debussy- illetve Ravel-átíratok tanúsítják – maximálisan kihallja a zongora-faktúrából is a zenekari hangszíneket, a meglévő (eredeti) partitúra nem inspirálja hasonlóképp érzékenyen árnyalt hangzások létrehozására. Leginkább a tételek felépítésével, az arányokkal törődik, s hasonlíthatatlanul kevesebb figyelmet szentel annak, hogy az épp megszülető hangzás arányait mozdulataival az általa is ideálisnak tekintetthez közelítse. Mintha ugyanazt a gesztust gyakorolná a koncerten, mint amit a zeneszerző a kettős vonallal a kompozíció végén: sorsára hagyja az alkotást. Kocsis a próbafolyamat eredményét prezentálja a közönségnek, a felcsendülő hangzások nem térítik el a művészre irányított figyelmét. A koncertnek nemcsak a műsor-elrendezésében jutott centrális szerep Eötvös Péter brácsára és zenekarra komponált Replicájának. E mű ritka lehetőséget ad a zenekari brácsásoknak is szólistikus-rangú szereplésre, s nyilvánvalóan inspirálta őket a remek szólista. A műsor második része afféle elkönnyítő évadzáró finálé volt: Dvorák VI. szimfóniája esetében azt értékelhetjük leginkább, hogy a nehezebb játszanivalóhoz, áttörtebb faktúrához „szokott” hangszereket korántsem vették félvállról a kompozíciót, hanem hangulatos tolmácsolással hozták ki vélhetőleg „mindent” a szólamokból, amit csak elképzelhetett a szerző. Kedves gesztus (vagy zenetudori fricska?), hogy azonos hangnemű szláv táncot adtak ráadásnak.

* * *

Aligha találhatott volna találékos szlogent a „Budapesti Wagner-napok 2007” rendezvénysorozatának, mint amit a reprezentatív műsorfüzet és a szórólapok mindegyike kínált: „Élmény! Minden tekintetben.” Történelmi, sőt, ha lehet, felfelé ívelve folytatja útját Fischer Ádám újabb megvalósult álma, a tavalyi Parsifal-előadások utódként a Tetralógia első két darabja. Az is remek ötlet, hogy a két ízben színrevitt produkciók (A Rajna kincse június 7-én és 9-én, a Walkür pedig 8-án és 10-én) egyszerre mind a Tetralógia léptékét is megadták, tehát a közreműködő zenekar felmérhette, mekkora megterhelésre számíthat (a tervek szerint jövő júniusban folytatódik az idén megkezdett ciklus a további két esttel, majd egymást követő négy napon a Nibelung gyűrűje teljes egészében színre kerül).

E lap hasábjain elsősorban a zenekarról illik szólni – de nem kétséges: a produkciók

egészének elemzőitől is superlatívusz-gyűjteményre számíthat az együttes. Tavaly még érdemes volt szót vesztegetni arra, hogy színpadi produkciókhoz nem szokott társulat a számára szokatlan körülmények között is remekelt. Idén illik kézzelfoghatóbb konkrétsággal keresni a titkukat.

A **Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara** feladatai, mint a rádiózenekaroké általában, többértékűek. A rendszeres koncertezés mellett képesnek kell lennie olyan stúdiófelvétel készítésére, mely a későbbiekben akár egyetlen hangzó megjelenésként, önmagában reprezentálja az adott (nem ritkán kortárs) kompozíciót. Tehát, a professzionalizmus több síkon kell hogy érvényesüljön. Ráadásul, korántsem könnyű feladat megfelelni a perfekcionizmus és az élményszerűség kettős (gyakran egymás ellen feszülő) követelményének. A koncertek élményszerű varázsában a „kockázatás” is szerepet játszik – ami koncertek hangrögzítésekor rendkívül veszélyes (hiszen a gikszer, melyet élőben szinte azonnal „jóváírunk”, kegyetlen makacssággal tér vissza a hangfelvételek újrarahallgatásakor).

Ezúttal kamatozott mindaz a tehetség és tudás, amelynek meglétét oly könnyen magától értetődőnek tekintjük a koncertező gyakorlat során. Fogadjuk el tényként: kolosszális teljesítményt produkált a Rádiózenekar. Az élő előadást hallgatva, vagy később a rádióközvetítést, ugyanarra a meggyőződéssel juthattunk: akár látvánnyal, akár anélkül, eme interpretációval illusztrálni lehet a wagneri összművészetben a zenekarnak szánt szerepet, egyúttal megismertetni a szerző zenekarkezelésének sajátosságait.

Wagner zenekarának (kiváltképp a Ringben) megannyi feladat jut: a pregnáns motívumokkal sejtet, később emlékeztet, gyakran kommentál, azaz, sokszávos magnetofont megszegyenítő gazdag rétegezettséggel egyidejűleg képes a legkülönbözőbb gondolatok, érzelmek és indulatok megjelenítésére (közvetítésére és kommentálására). Hogy mindez követhető legyen, abban jelentős része van a pregnáns hangszerezésnek; ám annak megszólaltatásához értő dirigens és fogékony együttes szükséges. Mert nemcsak arról van szó, hogy a dinamikai jelek relativitása minden igyekezet ellenére is masszát eredményezhet (tudjuk, később a második bécsi iskola mesterei speciális jellel megkülönböztették az egyidejűleg megjelenő főszólamot és mellékszólamo(ka)t; Wagner partitúrája ilyen szempontból differenciáltabb feladatot jelent.

Hangvarázs született, tehát, a Világteremtés mitikus meséjével, az „es war einmal”

hangulatával, amikor egyetlen hangból s felhangjaiból fokozatosan megszületett a hármashangzat, a tonalitás... „A színrevivők egyik legfontosabb feladata ... a Ring esetében is az, hogy ébren tartsák a nézők képzeleterejét és elbűvöljék őket...” – olvashatjuk a szórólapon. Nos, erre a zenekar szinte önmagában is képes volt! (A színpadi látványterv gazdagon kiaknázta a 21. századi lehetőségeket; kétségkívül kísérleti jellege akkor is értékelni való, ha némely – nem kevés – elemét akár észérvekkel, akár indulattal, „zsigerből” elutasítjuk.)

A Rádiózenekar csodája abban ragadható meg, hogy a kifejező szép-hangzásnak olyan koncentrátumát adták, amelynek hatására szinte „feloldódott”, szublimálódott a közönség. Ennyi és ilyen intenzív csendet talán az egész évad folyamán lehetett volna összegyűjteni... Kritikusán hallgatni aligha lehetett; a Művészet Templomában mindenki Hívóvá válik (hihetetlen volt a művészet erejének fegyverező hatása – krakodás semmi, köhítés is csak a legszükségesebb esetben).

Fischer Ádám a próbák során „Wagner-érzékeny” fertőzte zenekarát; az előadásokon mindent elkövetett, hogy az énekesek is maximumot tudjanak adni. A differenciált dinamikának köszönhetően, miközben gyönyörködtünk a bonyolult-áttört szerkezetű hangszeres kommentárban, szinte mindig hallhattuk az énekeseket. Ugyanakkor feltűnt: Fischer Ádám igyekszik megtisztítani az énekes maníroktól az egészből kiragadott, népszerű részleteket. A Walkür csodája volt, hogy Siegmund telített érzelmekkel szólaltatja meg a Tavaszi dalt, ám mentesen a kétségkívül hatásos tenor-megoldásoktól. Ily módon a csúcspont, a fokozás meggyőzőbb és erőteljesebb, s az egész jelenet személyesebb lett. Hasonló bravúrokra voltak képesek a zenekari játékosok (szólistikusan, s ami talán még ritkább: hangszercsoportonként, szólamonként is); bársonyos vonós-tónusok, külön említésre méltó brácsa-színekkkel, érzékenyen felépített fúvós akkord-építmények. És minden zenekari művésznak köszönet azért a „kiművelt hallásért”, ami az akkordokon belüli intonációk érzékenységét lehetővé tette.

A produkció egésze – nemzetközi művészgárdát mozgósított. Hasznos ez a gyakorlat, főképp azoknak a magyar előadóknak, akik szinte kizárólag idehaza lépnek pódiumra – és vélhetően tanulságos a vendégművészeknek is, akiknek kiválasztását-meghívását Fischer Ádám nemzetközi operadirigensi tapasztalatainak köszönhetjük.

Fittler Katalin